

ETINĖS NETOBULO PAŽINIMO PROBLEMOS POLITIKOS MOKSLE

Įžanga

Jeigu egzistuotų tokia politologija, kuria galėtų remtis valstybės valdymas, politikams liktų tik simbolinis politikos įteisinimo vaidmuo. Vakarų politinės minties istorijoje egzistuoja kryptis, pradėta Platono ir tęsta Ecole polytechnique 'socialinių inžinierių', Saint-Simon'o, Comte'o ir Marx'o, baigiant "moksliniu administravimu" bei daugeliu šiuolaikinių visuomeninės politikos specialistų, kurie linkę politiką apriboti politiniu arba politikos) mokslu. Žinoma, minėtos politinės minties vystymosi eigoje politologijos sąvoka buvo suprantama labai skirtingai (autorius šią sąvoką traktuoja kaip valstybės valdymą, besiremiantį tam tikromis "ekspertinio" pobūdžio žiniomis). Tačiau bendra visiems požiūriams tai, kad rekomendacijos politiniams veiksams grindžiamos objektyviu žinojimu. Kitaip sakant, tiesą apie politinę bendruomenę, kaip ji funkcionuoja ir kas jai naudinga, nustato ekspertai, būtent tomis žiniomis remiasi ir visuomeninė politika. Politologija šiuo klausimu laikosi požiūrio, kad jei kada nors socialiniai mokslai taps brandžiais mokslais, jie užtikrins mokslinį pagrindą nacionalinės visuomeninės politikos vykdymui.

Čia atsiranda tam tikras vidinis prieštaravimas tarp idealios visuomeninės politikos, pagrįstos žinojimu, ir liberalaus demokratinio požiūrio, kad būtent visuomenės nariai galiausiai turi teisę spręsti, kas yra naudinga ar nenaudinga jiems ir jų bendruomenei. Jeigu visuomenės nariai nesutinka su politologų nuomone dėl to, kas jiems naudinga, jei demokratija traktuojama rimtai, koncepcija yra keistina. Žinoma, šį prieštaravimą galima išspręsti manant, jog žmonės supras, kas jiems yra naudinga - jeigu ne iš karto, tai vėliau, jei ne visi, tai bent blaiviai mąstantys, jei ne patys, tai po nedidelio "pamokymo".

XIX a. visuomenės mokslų kūrėjams buvo lengva laikyti tokios prielaidos, nes jie tikėjo niutoniškojo mokslo modelio universalumu. Jie laikė mokslą didžiuoju žmogaus dvasios išlaisvintoju, suteikiančiu objektyvų, tikrą žinojimą. Kadangi mokslas buvo laikomas pačiu proto įsikūnijimu, o į protą buvo žiūrima kaip į didįjį žmonijos vienytoją, tai buvo manoma, kad demokratiškai organizuotoje visuomenėje negali būti jokių prieštaravimų tarp visuomenės mokslų ir mąstančių individų. Dėl panašių priežasčių politikos mokslų ir mokslinio visuomenės valdymo teorijos kūrėjai Jungtinėse Valstijose nesugebėjo suvokti prieštaravimo tarp demokratijos ir mokslo. Jie matė aiškia paralelę tarp demokratijos ir mokslinio metodo - ir viena, ir kita remiasi visų piliečių ar mokslininkų sveika nuojauta, protu, pragmatizmu ir lygybe.

Niutoniškasis mechanizmas vis dar gali nustelbti visuomenės mokslą, bet šiandien jau sunku įsivaizduoti, kad mechanistinis racionalumas būtų lengvai suderinamas su liberaliąja demokratija arba kad visuomenės mokslai galėtų kada nors pateikti patenkinamą geros visuomenės kūrimo projektą. Daugelį prielaidų, kuriomis rėmėsi beribis XIX a. visuomenės mokslų kūrėjų optimizmas, pakirto esminiai atradimai fizikoje, sugriovę niutoniškąją mokslo sampratą, ir visuomenės mokslų nesugebėjimas tapti lauktais "brandžiais" mokslais, panašiais į niutoniškąją fiziką, taip pat problemos, kurios išryškėjo daug kartų bandant racionaliai planuoti.

Pagrindinė ir dabartinės diskusijos kontekste svarbiausia išvada apie mokslą, kurią galima priėti remiantis XX a. fizika, yra ta, kad mokslinis pažinimas yra neišsamus ir netobulus iš esmės.

"Šiuolaikiniai scientizmo priešininkai, - rašo Popper'is (1979: XXI), - dar nesuprato, kad scientizmą griaua žinių netobulumas". Be to, dabar daug kas pripažįsta, kad norminiai (jų tarpe ir etiniai) sprendimai negali remtis hipotetiškai mokslo aprašytais faktais. Mokslui hipotetiškai apibūdinus faktus, gali tikrai prasidėti politinė-etinė diskusija - ką tie faktai reiškia ir kaip juos traktuoti.

"Mes negalime numatyti, - rašo Popper'is (1965b:375), - kurios mūsų mokslinio žinojimo sritys vieną gražią dieną bus paneigtos. Todėl tikėjimas mokslo neklystamumu ir mokslo autoritetu tėra tik apsimetinėjimas; *mokslas gali klysti, nes mokslas yra žmogiškas*". Bet jei mokslas yra netobulas, tai kaip gali juo remtis sprendimai, liečiantys žmonių gyvenimą ir gerovę? Jei mokslui trūksta patikimumo ir autoriteto, kaip tai atsiliepia politologų "ekspertiniam autoritetui? Kol buvo vadovaujamas senuoju gamtos mokslų požiūriu, kuris tapo pagrindu šiuolaikiniams visuomenės mokslams ir tebedominuoja visuomeniniame moksliniame mąstyme, tos etinės problemos, kurias aptarsime šiame ir tolesniame skyriuje, specialistui nekildavo ar bent turėjo kitokį pobūdį. Jeigu visuomenė būtų kaip klasikinės mechanikos Didžioji mašina - priežastinga, determinuota ir "objektyvia prasme, kad joks žmogaus veiksmas ar įsikišimas nekeistų jos funkcionavimo" Matson, 1966:3), "socialiniam inžinieriui" ar kitam politiniam veikėjui tereikėtų tik pažinti jos funkcionavimą. Kadangi mokslas buvo suprantamas kaip racionalumo įsikūnijimas ir kadangi kiekvienai žmogiškai būtybei būdingas sugebėjimas mąstyti, nei galėjo būti prieštaraujama mokslui, nei galėjo kilti koks etinis klausimas dėl to, reikia ar nereikia taikyti mokslines žinias, nes buvo laikoma, kad mokslas įkūnija Švietimo epochos vertybes, o joms pritaria visi mąstantys žmonės.

Tačiau gamtos mokslų pasiekimai grąžino supratimą, kad socialinės sistemos yra pakankamai atviros ir kad tautų sprendimai gali kažką pakeisti. Paaiškėjus, kad mes turime daug didesnę pasirinkimo laisvę negu numatė niutoniškasis visuomenės mokslas, tučtuojau iškyla etinės teisingų sprendimų priėmimo problemos. Tai nėra vien tiktai politikų sprendžiamos etinės problemos (kaip antai mirties bausmė, abortai, nusiginklavimas), bet ir etinės problemos, iškilusios politologams ginčijantis dėl to, pavyzdžiui, kokios žinios yra esminės, ar jas galima pritaikyti ir kas yra visuotinė gerovė.

Teoriniuose moksluose žmogiškojo žinojimo netobulumui ne-

teikiama didesnės reikšmės. Kadangi klaidingas hipotezes bei teorijas galima atmesti nepadarant kam nors žalos, pagrindinė nerimo dėl galimų klaidų priežastis išnyksta. Faktiškai kuo daugiau teoriniame moksle klaidų padaroma, tuo daugiau yra galimybių tam mokslui tobulėti. Tad teoriniame moksle klysti nėra pavojinga. Kaip rašo Popper'is (1968b:216), "Mokslo istorija, kaip ir visa žmogiškosios minties istorija, yra neatsakingų svajonių, užsispyrimo ir klaidų istorija". "Nors mokslo uždavinys yra tiesos ieškojimas, t.y. teisingų teorijų kūrimas, moksle mes norime ne vien tiesos, mes norime įdomios tiesos" (ten pat, p.229). Drąsus spėjimas sprendžiant įdomią problemą žymiai priimtinesnis už teisingą, bet neįdomių teiginių išvardinimą. Drąsus spėjimas priimtinesnis netgi tuo atveju, jeigu jis pasirodo esąs klaidingas, nes būtent tada galima pasimokyti iš savo klaidų. Pamatę savo spėjimą buvus klaidingą, mes sužinome daug tiesos (ten pat, p.230-231).

Taikomųjų mokslų kūrimasis ir pritaikymas yra iš esmės kitoks (Agassi, 1975:283). Kai reikia nuspręsti, taikyti ar netaikyti tam tikras žinias situacijose, galinčiose turėti pasekmių žmonių gyvybei, būtinai iškyla tų žinių patikimumo klausimas. "Socialinio inžinieriaus" įsikišimas gali pakenkti.

Visuomenė yra tokia sudėtinga ir joje viskas taip susiję, kad bet koks įsikišimas gali turėti nenumatytų, nepageidautinų pasekmių, kurios gali sukelti rimtesnes problemas, negu tos, kurias tuo įsikišimu bandoma išspręsti. Taigi pritaikant žinias planavime ar "socialinėje inžinerijoje", patikimumas žinojimo, kuriuo bus grindžiamas veiksmas, gali būti labai svarbus dalykas. Be to, bet kuris rizikingas sprendimas neišvengiamai turi moralinį aspektą, kurio negalima išspręsti pasitelkus visuomenės mokslą.

Kaip įvertinti tokią riziką ir kiek jina priimtina? Popper'is (1972:18) pažymi, kad reikiamas patikimumo laipsnis priklauso nuo to, kiek reikšmės teikiama teisingumui ar klaidingumui. Kasdieniniame praktiniame gyvenime dažniausiai pakanka ganėtinai mažo patikimumo. Bet jei nuo įsitikinimo teisingumo ar klaidingumo priklauso

daug, gali būti dedama daug pastangų kaip galima didesniai patikimumui pasiekti.

Dėl aukščiau minėtųjų momentų "socialinis inžinierius" paprastai gali patikrinti kai kurias nereikšmingas techninio pobūdžio hipotezes. Ši problema būdinga ne tik visuomenės pertvarkymui - ji pasitaiko visose taikomųjų mokslų, inžinerijos bei technologijos srityse. Sakykim, pritaikant teorinės fizikos išvadas mašinų gamyboje, būtina numatyti riziką, kylančią dėl pritaikomų fizikos teorinių duomenų nepatikimumo. Panašiai yra ir taikant teorinės biochemijos žinias farmakologijoje ir medicinoje, kada būtina aiškiai nustatyti rizikos momentą, susijusį su pritaikomų teorinių žinių nepatikimumu, taip pat nežinojimu bei nenumatytais to pritaikymo pasekmėmis.

Susidurdama taikomuosiuose moksluose, technologijoje ir inžinerijoje su žinių nepatikimumo rizika, visuomenė pasitelkia įvairias priemones rizikai sumažinti iki visuomenei priimtino masto. Tarp šių priemonių yra tokie institutai kaip inžinerijos kodai, licenzinės procedūros ir kt. Individualūs inžinieriai (tarp jų gydytojai praktikai ir kiti specialistai, paprastai nelaikomi inžinieriais) siekia sumažinti riziką iki visuomeniškai priimtino dydžio, imdamiesi tokių atsargumo priemonių, kaip atskirų technologinių hipotezių tikrinimas, vyriausybei bei atskiroms profesijoms nustatyti standartai, draudimas nuo nesėkmingos praktikos ir pan.

Taip pat pažymėtina, kad kai kurių teorinių gamtos mokslų hipotezių tikrinimas, kaip ir kai kurių visuomenės mokslų hipotezių, gali būti rizikingas, ir tokiais atvejais svarbią reikšmę įgauna patikrinimo metodikos patikimumo problema. Pavyzdžiui, egzistuojant atomo branduolio skilimo mokslinei teorijai, reikėjo nuspręsti, ar galima ją tikrinti iš tikrųjų sukeltą grandininę reakciją. Kaip buvo galima garantuoti, jog prasidėjusią grandininę reakciją bus galima kontroliuoti?

Tad aišku, kad net labiausiai išvystytas visuomenės ar politikos mokslas vargu ar kada pateiks patikimą visuomenės vaizdą ar projektą, kuriuo galėtų būti grindžiami socialiniai pakitimai. Be to, kad ir kaip būtų išsivystęs visuomenės mokslas, jis niekada negali atstoti

politinių įgūdžių reikšmės. Ir gamtos mokslų teorija kartais pralenkia technologiją (niutoniškosios fizikos, kaip teorinio mokslo, visai pakako pasiūsti žmogui į Mėnulį), o technologija dažnai pralenkia mokslą (pvz., kol kas deramai neišaiškintas aspirino veikimo būdas). Visuomenės mokslas negali išspręsti rizikos problemų, neišvengiamų bet kurioje, ne tik socialinėje inžinerijoje. Jokie argumentai prieš planingą ir racionalų visuomenės pertvarkymą (Eidlin, 1984a) nepanaikina galimybės sisteminės teorijos, kuri pagrįstų viešąją politiką. Hipotezių kėlimui ir teorijų kūrimui netinka apribojimai, kurie tinka socialinei inžinerijai. Visuomenės mokslinis pažinimas gali plėtotis ir tobulėti, tikrinant atskiras techninio pobūdžio hipotezes. Žinoma, gali būti praktinių, susijusių su rizika, ir etinių tokios teorijos tikrinimo apribojimų. Bet tiek gamtos mokslų, tiek inžinerijos apskritai atžvilgiu šie apribojimai gali būti suprantami kaip laikini ir įveikiami sunkumai, o ne kaip neįveikiamos kliūrys kelyje į teorija paremtą praktiką. Ir kuo išsamesnis yra visuomenės mokslinis pažinimas, tuo geriau pagrįsti bus mėginimai pakeisti visuomenę.

Be abejo, visuomenės mokslas neatstoja socialinės-politinės teorijos. Esamos socialinės-politinės santvarkos dėsningumų bei priežastinių ryšių pažinimas nenusako siektinų tikslų (nors gali nustatyti mūsų veiklos ribas). Visuomenės mokslas negali nustatyti ir leistinų priemonių bei priimtinos rizikos, siekiant pasirinktų tikslų. Panašūs sprendimai neišvengiamai yra moralinio ir politinio pobūdžio. Kitaip tariant, socialinė-politinė teorija, kaip technologinė arba veiksmo teorija, privalo turėti teisinę dimensiją, kurios negali suteikti visuomenės mokslas (Eidlin, 1983 a.). Tuo pat metu adekvati socialinė-politinė teorija turi atsižvelgti į mokslo teikiamas žinias apie visuomeninės raidos dėsningumus bei priežastinius ryšius.

Visuotinio gėrio problema

Nors daugelis visuomenės gerovės siekiančių sprendimų remiasi politologų "ekspertinėmis žiniomis", jos visai ne tokios išsamios, kad leistų politologams tvirtai nustatyti, kas atitinka visuomenės interesus. Lig šiol neaišku net, kaip reikėtų suprasti sąvokas "visuomenės

gerovė", "visuomenės interesai" ar "visuotinis gėris", juo labiau neaišku, kas galėtų suteikti politologams, kaip mokslininkams, teisę plėtoti ar ginti bet kurią iš šių sąvokų, neatsižvelgiant į konstituciniu ar demokratišku būdu išreikštą liaudies valią (plg. Settle, 1976). Nė vienas "pasirinkimo modelis" mums žinomoje visuomeninėje-politinėje literatūroje (žr., pvz., Dahl, Lindbloom, 1968; Paul, Russo, 1982; Redford, 1969) net nepriartėja prie siekiamo problemos sprendimo, tik kai kurie autoriai pažymi ją esant sudėtingą. Šiame skyriuje mėginsime parodyti, kad problema nėra galutinai aiški ir politologams, siūlantiems siekti visuomenės gerovės, remiantis įstatymo suteikta valdžia, konstitucinėmis bei demokratinėmis procedūromis ar pliuralistiniais politiniais procesais.

Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad politikas analitikas, įpareigotas demokratiškai išrinktos vyriausybės, turėtų žinoti idealų etinių visuomeninės politikos problemų sprendimą. Atrodytų, kad atsiradus etikos problemoms reikėtų kreiptis pagalbos į tuos, kurie rinkimų dėka turi teisę spręsti panašius klausimus. Priimdami sprendimus, liaudies išrinktieji atstovai, nenorėdami prarasti pareigų, turėtų imtis visų priemonių visuomenės nuomonei išsiaiškinti. *Konstitucinės* demokratijos šalyse konstitucinio teismo, valdžių suskirstymo ir federalinis mechanizmai egzistuoja tam, kad gintų fundamentalius principus nuo daugumos tironijos. Atrodytų, kad tai leidžia politologui per daug nesirūpinti dėl politinių sprendimų ir pasiūlymų teisingumo ar klaidingumo.

Tačiau įsigilinus paaiškėja, kad politologo padėtis ne tokia jau paprasta. Bent jau demokratijos sąlygomis negalima išvengti dilemos, kadangi tenka orientuotis ir į valdžią, kurios samdomas esi, ir į atsakomybę už visuotinį gėrį, kad ir ką šis terminas bereikštų. Gali būti taip, kad išrinktas valdininkas, kuriam dirba politologas, vadovauja iškreipta visuotinės gerovės samprata. Sąžiningas politologas turės skaitytis su tuo faktu, kad valdininkas turi įstatymo jam suteiktą valdžią ir yra jo darbdavys. Bet tai neatleidžia politologo nuo pareigos dirbti taip, kad būtų kuo geriau tenkinami visuomenės interesai.

Pažvelkime į šią problemą, palygindami politologo situaciją su kitomis dviem profesijomis, kur tenka susidurti su panašiomis problemomis, - gydytojo ir inžinieriaus. Ir panašumai, ir skirtumai tarp šių trijų profesijų verti dėmesio. Visi trys turi priimti sprendimus, susijusius su klientų gyvybe ar gerove. Visi trys negali apsieiti be specialių žinių, kurios dažnai objektyviai būna netobulos. Tad konsultuodami klientą visi trys dėl rizikos, sąlygojamos netobulo pažinimo, susiduria su etine problema. Visiems trims pasitaiko turėti nesutarimų su klientais dėl to, kas sudaro jų klientų gerovę. Tačiau nė vienas iš jų neturi teisės primesti klientui savojo vertybių supratimo. Klientas yra nepriklausomas savo likimo šeimininkas, ir specialisto etinė nuomonė per se, nesvarbu koks bebūtų jo specialių žinių bagažas, neturi jokio pranašumo prieš kliento nuomonę. Tai yra bendra šioms trims profesijoms.

Šiame kontekste medicinos ir politikologijos panašumai ir skirtumai yra pamokantys. Bendra yra tai, kad tiek gydytojas, tiek politikologas daro išvadas, kurios bent iš dalies remiasi jų specialiomis mokslinėmis žiniomis ir nuo kurių priklauso žmonių gyvenimas. Abiem atvejais nepakanka vien tik mokslinių žinių. Ir vienas, ir kitas rizikuoja, kadangi žinios yra netobulos. Ir vienu, ir kitu atveju pagrindinės vertybės, t.y. "sveikata" ir "visuotinė gerovė", neišvengiamai yra standartinės. Abiem atvejais jų lengva nepastebėti, kadangi standartinės problemos paprastai sprendžiamos šabloniškai (be abejo, dažniausiai blogai), vadovaujantis "sveiku protu".

Pagrindiniai medicinos mokslo kintamieji, sveikata ir liga, neišvengiamai yra norminio pobūdžio. Šio momento lengva nepastebėti, kadangi daug norminio pobūdžio problemų medicinoje paprastai sprendžiama vadovaujantis "sveiku protu", kurį pripažįsta visi (ar beveik visi) gydytojai ir pacientai. Sveikas protas laiko norma gelbėti gyvybę, palengvinti kančias. Netgi alternatyviniai sprendimai (kaip antai amputuoti ar rizikuoti kraujo užkrėtimu, skirti ar neskirti vaistus, žinant jų neigiamo pašalinio poveikio tikimybę ir kt.) paprastai priimami vadovaujantis sveiko proto normomis. Vienintelis pri-

valumas, medicinos mokslo teikiamas gydytojui, yra gilesnis žmogaus organizmo ir jo funkcionavimą veikiančių fiziologinių faktorių pažinimas. Tačiau medikas yra ne tik specialistas, bet ir gydytojas, tad jo igūdžiai ir patyrimas paprastai leidžia jam geriau suvokti kai kurias etines problemas palyginti su pacientu, kuriam iki tol neteko susidurti su panašaus pobūdžio problemomis. Tačiau etinės problemos išeina už "sveiko proto" ribų, tad aišku, kad medikams pristinga specialios kompetencijos etiniuose sprendimuose. Nuolat girdime gydytojus skundžiantis, kad jiems tenka patiems spręsti, kada nutraukti dirbtinį gyvybės palaikymą ir kada leistinas abortas. Medicinos mokslas šiais atvejais neduoda atsakymo, o etinė problema yra vienodai kebli tiek ne medikui, tiek gydytojui.

Tačiau medikai vis dėlto turi orientyrą. Tai paciento gyvybė. Žinoma, paciento šeimos nuomonė gali apsunkinti gydytojo uždavinį, ypač jei pacientas nepilnametis arba negali pats spręsti. Tačiau bet kuriuo atveju aišku, kam grėsia pavojus, ir daugeliu atveju pacientui pripažįstama teisė ginti savo interesus. Be to, įstatymas ir mediko profesija teikia papildomas taisykles bei apribojimus. Išskyrus tam tikras išimtis, gydytojas retai kada turi teisę primesti savo nuomonę dėl to, kas naudinga pacientui ir jo šeimai. Galų gale gydytojas yra paciento tarnas. Tačiau svarbiausias skirtumas pareina nuo paciento kaip tokio prigimties. Medicininės etikos problemos gali būti pakankamai sudėtingos, ypač kai gydytojams tenka spręsti klausimus, į kuriuos medicinos mokslas negali duoti atsakymo ir kurie peržengia ir sveiko proto, ir įprastinės profesinės etikos ribas. Pavyzdžiui, kada gydytojas turi nutraukti kovą už gyvybę? Tačiau baigiant reikia pažymėti, kad pacientas pats sprendžia, nors ir su tam tikrais apribojimais, kas jam naudinga.

Skirtingai nuo gydytojo, politologo "pacientas" yra socialinė visuma, bent jau liberaliosios demokratijos šalyse susidedanti iš individų, turinčių teisę savaip suprasti visuotinę gerovę. Dalyką dar labiau komplikuoja tai, kad "pacientas" susideda ne tik iš individų, bet ir iš atskirų socialinių bendrijų (politinės organizacijos, klasės, grupės

ir t.t.), kurių visuotinės gerovės supratimas gali būti diametriškai priešingas. [sivaizduokime politologą, liberaliosios demokratijos idealams ištikimą, kuris tarsi gydytojas, gydantis nesišaugantį pacientą, turi sutikti su tuo, kad vis dėlto jis neturi teisės primešti savo visuotinio gėrio supratimo ir kad dauguma turi teisę klysti, net jei tos klaidos būtų lemtingos. Ar gali tad politologas suprasti visuotinę gerovę kaip tam tikrą reguliuojantį principą, kurio reikėtų siekti liberaliosios demokratijos ribose?

Profesionalaus inžinieriaus (pvz., kad ir statybos inžinieriaus) padėtis artimesnė politologo padėčiai. Inžinierius susiduria su etine problema, kai tenka spręsti, kas tarnauja visuomenei ar visuotinei gerovei. Kaip ir politologas, inžinierius teikia rekomendacijas ir stato statinius, atsižvelgdamas į visuomenę ir visuomenės interesus. Ontario valstijos profesionalių inžinierių asociacijos "Etikos kodekse", pavyzdžiui, sakoma, išvardijant inžinieriaus pareigas visuomenei:

"Profesionalus inžinierius visuomet privalo savo veikloje... vadovautis visuomenės poreikiais...savo pareigą visuomenei laikyti pirmutiniu dalyku...vengti neteisingų, nesąžiningų ar perdėtų teiginių apie inžinieriaus profesijos svarbą...neturi reikšti savo nuomonės ir kalbėti apie visuomenę dominančius privačius projektus iki galo neišsiaiškinęs, kieno interesams jo nuomonė gali pasitarnauti ar pakenkti; neskelbti viešai ir nekalbėti teisme, komisijoje ar tribunole apie inžinieriaus profesijos kompetencijos dalykus, jeigu jo nuomonė nesiremia tvirtu žinojimu ir nuoširdžiu įsitikinimu".

Kadangi valstybės valdymas darosi vis sudėtingesnis ir reikalauja vis daugiau specialių žinių vien suprasti tam, kas vyksta, politologas palaipsniui atsiduria padėtyje, panašioje į profesionalaus inžinieriaus. Priešingai lobiui, ginančiam grupinius interesus, politologas turi reikšti įsitikinimus, ne tik moksliskai pagrįstus ir objektyviai teisingus, bet ir objektyviai atitinkančius visuomenės interesus. Todėl egoistinis šališkumas ar ekspertų nuomonės pa-perkamumas nesuderinami su politologijos samprata. Kaip ir inžinierius, politologas turi siekti etinio idealo - derinti kuo geresnį

žinojimą su visuomenės nauda.

Ar gali normaliai funkcionuoti politologija, turėdama tokį etikos kodeksą? Manome, kad negali. Politologo padėtį komplikuoja tai, kad sunku apibrėžti, kas yra visuomenės gerovė.

Inžinieriams yra žinoma, kad ekspertizė, nulemianti inžinerines išvadas, gali suklysti. Inžinieriai taip pat puikiai suvokia, kokių žalingų pasekmių gali turėti jų išvados, jeigu jos paremtos nepakankamai patikimomis žiniomis (tiek praktinėmis, tiek teorinėmis). Geležinis inžinieriaus žiedas nuolat jam primena, kas kenkia profesionaliems sprendimams. Daug profesinės energijos išsekvojama specialių žinių ribų ir leistinų nukrypimų aiškinimuisi bei mokymuisi iš klaidų. Sukaupta išmintis saugoma vadovėliuose bei žinynuose, inžineriniuose normatyvuose ir profesiniame folklore.

Kai bandoma pritaikyti inžinieriaus etinį kodeksą politologui išryškėja šie momentai. Pirma, politikos mokslas nedaug žino apie savo žinojimo būklę, kadangi visuomenės mokslai yra palyginti menkai išvystyti, o socialinės sistemos yra atviros sistemos.

Be to, pats problemų ir svarbių faktų nustatymas taip priklauso nuo politinių įsitikinimų ir ideologijos, kad tenka rimtai suabejoti tokio reiškinio kaip visuotinė gerovė egzistavimu.

Politikos problemos pateikiamos politiškai; jų formuluotės išeina iš politinio proceso. Skirtingai nuo inžinierių vieningo sutarimo dėl to, kas laikytina turimų žinių pagrindu, čia kiekviena pusė samdo savo ekspertus, sudaro savą tyrimų planą, grindžiamą visai skirtingomis schemomis, akcentuoja skirtingas problemas ir siūlo skirtingus bei prieštarigus atsakymus. Tyrimų rezultatams tapus politinės diskusijos dalimi, kai įvairūs ekspertai kviečiami liudyti esant kaltinimo ar net piktumo atmosferai, politinė linija paprastai sugriežtėja. Į ką bus atsižvelgta ir ką bus nuspręsta laikyti faktais, visuomet priklauso nuo interesų, vertybių ir kitokių subjektyvių nuostatų.

Kitai tariant, prieštaravimas tarp tiesos ir interesų pasirodo esąs neišvengiamas. Vienas dalykas yra teisinga politika objektyviaja prasme, ir visai kitas dalykas - įvairūs teisingos politikos variantai,

lemiami kieno nors interesų. Pavyzdžiui, ar skurdo problemą reikia apibūdinti kaip tingių, antrarūšių žmonių sindromą, ar kaip neteisingų sisteminių struktūrų sindromą? Ar juodaodžių problemą reikia apibrėžti charakterizuojant nebalтуosius amerikiečius, ar žiūrėti į ją iš baltųjų amerikiečių pozicijų? Koks gali būti mokslas be objektyvumo?

Aišku, kad apibrėžiant visuotinį gėrį labai svarbu būtų išsiaiškinti, ko "nori žmonės", kažkaip juos apklausus. Atėnų demokratijoje (Solono konstitucijos laikais) buvo manoma, kad kiekvienas pilietis pajėgus spręsti visus einamuosius politikos klausimus. Šią prielaidą išsaugojo ir mūsų laikų demokratijos idealas, nepaisant tiesioginės demokratijos pakeitimo atstovaujama demokratija. Ar beįmanoma protingai pasitarti su visais piliečiais, turint omenyje šiuolaikinės visuomenės mastus ir sudėtingumą, šiuolaikinės valstybės institutus ir specialių žinių apimtį, reikalingą daugelio dabartinės visuomenės problemų supratimui?

Viešoji nuomonė, kad ir kaip ją besuprastume, paprasčiausiai net neįtaria egzistuojant daugelį klausimų, sprendžiamų viešosios politikos, ir visai nenučiuokia apie sudėtingus įvairių visuomenės problemų ir politikos tarpusavio ryšius. Net įstatymų leidėjų ir vykdomosios politinės valdžios atstovų galimybės sekti politiką, kylančią iš socialinės organizacijos valdymo sistemų, už kurias jie atsako, yra labai ribotos, ką jau ir bekalbėti apie tai, ar valdymas atitinka visuomenės interesus.

Valstybinė santvarka susideda iš daugelio įvairių valstybinės valdžios organų. Visuomenė pasisako daugybe skirtingų balsų, kurie prieštarauja vieni kitiems ir net patys sau, tačiau mįslingai tyli svarbiausiais klausimais. Kas šiandien sugebėtų pažvelgti į visuomenės interesus kaip į visumą? Valstybinės valdžios susiskaldymas pagal grupinius interesus šiuolaikinėje Šiaurės Amerikos visuomenėje yra praktinė problema, skirtingai nuo bendresnės interesų šališkumo problemos. Netgi jei žmonės įžvelgia visuomenės intereso skirtumą nuo specialaus intereso, su kuriuo jie patys yra susiję, nėra prasmės remti pirmąjį. Valstybinės valdžios institucijos yra specialių interesų

nelaisvėje. Net ir visuomenės interesus reiškiančios grupės laikosi siauro, specializuoto požiūrio, jų poziciją dažnai apsprendžia išankstinės nuostatos ir pragmatinis požiūris, todėl racionalios diskusijos neįmanomos.

Galų gale, kas iš to, kad gerovės problemos rimtai ir kai kuriais atžvilgiais pakankamai gerai aptariamos, jei paskui planuotojai susiduria su ignorantišku, neapgalvotu ir net įnirtingu visų bendruomenės sluoksnių pasipriešinimu? Ir jeigu planuotojai rimtai siekia demokratijos idealo, tai kokią teisę jie turi primesti savąją gerovės sampratą prieš valią žmonių, kuriems jie turėtų tarnauti? Tai sena ir amžina politikos problema.

Ir filosofas, ir mokslininkas ieško tiesos apie pasaulį, tame tarpe apie socialinį ir politinį pasaulį. Politinė bendruomenė iš dalies siekia to pat tikslo ir kartu iš dalies jam priešinasi. Politinė bendruomenė ne visada gerai įvertina žinojimą to, kas yra teisinga. Kartais, kaip tai atsitiko su Kristum ir kitais, kas gilinosi į šiuos dalykus ir bandė aiškinti savajai bendruomenei, žinojimas gali nesulaukti pritarimo ar net sukelti įniršį.

Sprendimų beieškant

Politikos mokslas ir "socialinė inžinerija", kaip ir apskritai mokslas ir inžinerija, turėtų tarnauti žmogaus išlaisvinimui. Tačiau, kaip gana įtikinamai įrodė daugelis mūsų mokslinės civilizacijos kritikų, šie mokslai dažnai virsta viešpatavimo, visuomenės suprimityvinimo ir dehumanizavimo įrankiais. Mūsų manymu, taip atsitinka dėl nenugalimo siekimo ir noro suprasti tikrovę, taip pat dėl universalaus žmogiškojo polinkio esama (ar įsivaizduojama) sutapatinti su tuo, kas bus ir kas turėtų būti. Čia turbūt dar galima pridurti paplitusį universalų valdžios ir tikrumo poreikį. Problemos esmė, kaip mėginisime parodyti, glūdi žmogaus polinkyje sudaiktinti visa, kas atrodo realiai egzistuojančiu ir kas patogia organizuoja tikrovę, o paskui atkakliai laikytis tokių įsitikinimų. Kadangi scientizmas

(sukarikatūrintas mokslas) yra šiuolaikinės kultūros dalis ir kadangi mokslas ir technologija yra tokie svarbūs mūsų visuomenei, visai nenuostabu, kad daugelis šiandieninių sudaiktinimų yra atėję iš mokslo ar atsiradę dėl iškreipimų. Be abejo, "interesams" taip pat tenka svarbus vaidmuo politikoje, jų įtakoje sudaiktinimai "patogiausiai organizuoja tikrovę". Tačiau intereso įtaka ideologijai buvo smarkiai pervertinta, ypač marksizmo atstovų. Mes siūlome panagrinėti psichologinį ir sociologinį momentus, kurie dėl savo aiškaus nekintamumo pašalina iš etinio ir politinio konteksto tikrai ten esančius dalykus.

Visuomenės mokslo aprašyti dėsningumai bent dalinai yra dominuojančių socialinių, politinių ir ekonominių institutų funkcija ir todėl gali kisti, keičiantis šiems institutams. Be abejo, visuomenės mokslų dėsniai nėra norminio pobūdžio taisyklės, kurioms galima būtų nepaklusti arba keisti jas kaip patinka, tai veikiau psichologiniai bei sociologiniai dėsniai arba natūralūs socialinio gyvenimo dėsniai (Popper, 1966:67-68). Pavyzdžiui, infliaciją ir nedarbą sąlygojančius dėsningumus kieno nors nutarimas jiems paklusti ar nepaklusti veikia tiek pat mažai, kaip ir visuotinės traukos dėsnį. Tačiau, kaip pažymi Alan Gewirth (1973:125-139), žmogaus pažinimas faktinių sociologinių dėsnių gali sukelti šių dėsnių pakitimus. Skirtingai nuo fizikinio ir biologinio pažinimo, psichologinių ir sociologinių dėsnių pažinimas gali pakeisti tų dėsnių atsiradimo sąlygas ir tuo pačiu atvesti prie pačių dėsnių pakitimo. Tad nors mes negalime nepaklusti dėsniams, apibūdinantiems, pavyzdžiui, verslo ar prekybos ciklus, mes vis dėlto galime stengtis pirmiausia atskleisti ir suprasti tokius dėsnius, o paskui bandyti sukelti tokius visuomeninius pokyčius, kurie galėtų realiai pakeisti ir dėsnių veikimą. Žmogui būdinga apmąstyti savo gyvenimo sąlygas, analizuoti jas formuojančius dėsningumus ir veikti taip, kad būtų galima pakeisti tas sąlygas, kurios pradžioje pagimdė tuos dėsnius (Eidlin, Appelbaum, 1983:7; Jarvis, 1981:223). Nors daugelis visuomeninės raidos dėsningumų kinta (kartais ir dėl to, kad žinios apie juos tampa prieinamomis), vis dėlto kai kurie dėsningumai

yra nepaprastai stabilūs, net jeigu jie yra gerai žinomi. Šitą puikiai žino visi, kas yra kada nors bandęs paveikti tokius socialinius institutus kaip kalba ar dorovės normos (Eidlin, 202-211).

Visuomenės mokslui nedera atsisakyti vilties išspręsti problemas, nors jos ir atrodytų neišsprendžiamos esant dabartinei mokslo būklei. Taip pat nereikia atmesti tikimybės, kad išskils religinis ar politinis lyderis arba atsiras judėjimas, galįs sukelti esminius pokyčius visuomenės elgsenoje ir tuo pačiu pakeisti visuomenės mokslo dėsnius. Taip pat visuomenės mokslas negalipatarti žmonėms, kaip jie turėtų elgtis tam tikrų įvykių atžvilgiu.

Tiek religiniai, tiek politiniai tikslai dažnai iškeliami beveik neatsižvelgiant į tai, ar tie ar kiti dalykai laikomi "įmanomais". Ne visada tai yra beprasmiška, nors rezultatas ir neabejotinai būtų nesėkmingas ar dar blogesnis. Nekintamais laikyti dalykai kartais vistiek pasikeisdavo. Vienas iš bruožų, būdingų visiems vadams, yra jų sugebėjimas pasiekti neįmanoma. Napoleonas, Bismarkas, Leninas, Gandis ir Hitleris - štai keli pavyzdžiai politinių veikėjų, metusių iššūkį tikrovei ir todėl ją pakeitusių (Eidlin, 1984 b.). Pasak Popper'io, Marx'o pranašystės taip pat galėjo išsipildyti. Tikėjimas, kaip ir XIX a. pažangos šauklių optimizmas, gali būti galinga politinė jėga; jis gali padėti įgyvendinti pranašystes (Popper, 1968 b:198).

Joks faktų aprašymas ar veikiančių dėsnių išvardinimas negali nurodyti mums, ką turėtume daryti. Elgsenos normos nėra logiškai išvedamos iš faktų, tačiau būtent normos nusako tai, kurie faktai laikytini įvykusiais faktais ir kuriuos dalykus verčiau pakeisti, negu laikyti nekintamais (Eidlin, 1983 a:18). Žinoma, verta nuodugniau pasidomėti visuomenės mokslo teorijomis ir hipotezėmis apie visuomenės funkcionavimą. Tačiau tai visai nereiškia, kad visuomenė turėtų susitaikyti su dabartine žmogaus ir visuomenės būkle ir atsisakyti ateities žmogaus ir visuomenės.

Jei visuomenės mokslas iš pozityvizmo pozicijų ignoruoja šiuos socialinės tikrovės aspektus, tai jis nesugeba objektyviai aprašyti tikrovės, bet tampa labai konservatyvios politinės ideologijos pag-

rindu. Pozityvistinė mokslo samprata atveda į loginę aiškinimo ir numatymo pusiausvyrą. Sugebėti atskleisti dabartinės sistemos būklės pasekmes, kurios vėliau pasitvirtina, reiškia tiksliai numatyti būsimą sistemos elgseną. Numatyme dažnai painiojama tendencija su lemtimi (Daly, 1976:19), tada jis tampa išsipildančia pranašyste. Todėl numatymas savaime yra sudaiktinimas. Iš tikrųjų, kaip jau pastebėta, politikoje dažnai būdavo skelbiama neįmanoma. Pasitelkdamas deterministinius modelius, politikos mokslas gali paprasčiausiai tapti ideologiniu atspindžiu visuomenės, kurioje žmogiškasis pasirinkimas yra kuo griežčiausiai ribojamas.

Jei viešosios politikos problemas laikytume veikia techninėmis negu politinėmis, tai reikėtų atplėšti visuomenės problemas nuo politinio konteksto ir patikėti jas ekspertams, kurie neturi jokių etinių nuostatų ir todėl, sakysim, nelaiko pareigos siekti visuomenės gerovės pačia svarbiausia, o traktuoja panašias problemas labiau kaip informacines ir technines, negu kaip politines. Atitraukiamas dėmesys nuo pagrindinių dalykų ir nukreipiamas į lengviau išsprendžiamus, dėl ko gali įsigalėti siauras technicizmas. Sutelkiant dėmesį pirmiausia į teisingų žinių siekimą, į kuo stropesnę analizę ir kt., pamirštama apie valdžios disbalansus, kurie dažnai esti pagrindinė daugelio socialinių problemų priežastis. Žinoma, moksliniai socialinės tikrovės modeliai, ypač iš stabilųjų (t.y. kiekybiškai apibrėžiamų) politikos mokslų, dažnai būna netikslūs dėl tokių priežasčių, kaip neišsamus atvirų sistemų pažinimas ar socialinio reguliavimo galimybių nepastovumas.

Tačiau šie sunkumai retai sulaiko politikos tyrinėtojus nuo prognozių kūrimo dešimčiai ar dvidešimčiai metų į priekį. Teiginiai, besiremiantys numatytomis tendencijomis, gali vėliau pasitvirtinti, tokiu būdu tapdami išsipildančiomis pranašystėmis. Numatymas galimas tik esant *ceteris paribus*; laikoma, kad elgsenys šiame pasaulyje yra žinomas dydis, galimas išmatuoti ir palyginti pastovus. Tam reikalingas gana konservatyvus socialinių pokyčių modelis. Kol žmogiškasis pasirinkimas neišeina už tam tikrų ribų, tol numatymas gali pasitvir-

tinti. Tad tikslus prognozavimas įmanomas tiek, kiek ribojamas politinis kontekstas ir kiek diskusijas bei pasirinkimą pakeičia grynai techninio pobūdžio analizė.(1)

Kadangi politologija puikuojausi su mokslo apdaru, nieko nuostabaus, kad mokslui dažnai priskiriamas pjesės piktadario vaidmuo (pvz., Habermas, 1970,1975; Gadamer, 1975; Schroyer, 1973). Tačiau, kaip jau minėta, mes manome, kad problema yra žymiai sudėtingesnė. Nors ir atrodytų pakankamai akivaizdu, tačiau lengvai užmirštama tai, kokią didelę išlaisvinamąją reikšmę turėjo mokslas Vakarų civilizacijai. Mes turime galvoje ne tik gyvenimo lygio pakilimą, apie kurį taip dažnai kalba mokslo ir technologijos šalininkai, bet ir tai, kad lemiamą vaidmenį suvaidino mokslinis pasaulėvaizdis, įtvirtinęs liberaliosios demokratijos, demokratinio socializmo bei humanitarizmo conceptualius pagrindus ir vertybes. Kaip pažymėjo Hans-Georg Gadamer'is (1975) ir kiti, negalima paneigti to, kad smarkiai nukentėjo religinės tradicijos, tarnavusios ryšio tarp žmonių palaikymui. Dėl šių tradicijų sunykimu, matyt, yra iš dalies kalta liberaliojo mokslinio racionalizmo tradicija. Nepaisant to, mechanizmas ir matematinis racionalizmas gali būti ir neretai būdavo lengvai derinamas su religinių ir kitokių bendruomenių vertybėmis.

Šių eilučių autorius ilgai dvejojo dėl termino "techninis racionalizmas" ir pan. vartojimo dažnai minimam šiuolaikinės "mokslinės visuomenės" nehumaniškam pobūdžiui apibrėžti. Juk ne kas kitas kaip pitagoriečiai pirmieji padarė iš matematikos religiją, o Platonas pasitelkė geometriją politikai ir moralei pagrįsti.(2) Gali būti, kad scientizmo ideologija "racionalumo" bei "efektyvumo" vardan ir siekdama atsikratyti metafizinių nesąmonių kuria bedvasį pasaulėvaizdį, kur žmogaus dvasia pakeičiama metafizika šaltų mechaninių kategorijų, įsigalėjusių šiandien ne tik politikos moksle, bet ir apskritai šiuolaikinėje visuomenėje. Nors tai yra viena iš žymiausių nūdienos materializuoto antihumaniškumo formų, nereikėtų pamiršti, kad tai visai nėra nei pati pirmoji ar vienintelė, nei pati blogiausia jo forma.

Problemų atsiranda ne tiek dėl mokslinio pasaulėvaizdžio *per se*,

kiek dėl to, kad nebuvo pasiūlyta kitų idėjų ar konceptualių modelių, galinčių konkuruoti su to pasaulėvaizdžio viliojančiu paprastumu ir aiškiu tikslumu, kurio dėka pasaulis mums atrodo darnus ir prasmingas. Mechanizmas ir matematinis racionalizmas nūnai dominuoja ne todėl, kad politologai visiškai *tiki* jais ar nepripažįsta žmogiškųjų vertybių, bet veikiau todėl, kad jie duoda trūkstantą pažinimui mažiausią bendrą vardiklį. Matyt, *tik tai duoda galimybę* susidaryti šioją tokį sudėtingos tikrovės vaizdą. Ir kadangi šios pažinimo ypatybės prisidėjo prie tikrovės struktūravimo, supaprastinimo ir atspindėjimo, tai natūralu, kad jas pradedama painioti su tikrove.(3)

Politikos mokslo kritikai nesuvokia, kokia sudėtinga yra sudaiktinimo problema. Užuoť ieškoję mechanistinių ir matematinių vaizdinių patrauklumo ištakų psichologiniuose ir sociologiniuose veiksmuose, neatskiriamuose nuo mūsų mokslinės kultūros, jie užsipuola mokslą, nesugebėdami suformuluoti konstruktyvios alternatyvos. Mes įsitikinę, kad faktiškai kaip tik dėl šios problemos nesuvokimo ir pozityvių pasiūlymų bei alternatyvos trūkumo šiuo kausimu ir veši mechanistinis-matematinis racionalizmas.

Slegianti tikrovė turi didžiulės įtakos politiniams sprendimams. Politikams ir valstybės veikėjams kyla ne klausimas, kaip pasielgti būtų *teisinga*, o klausimas: "Kas galėtų sutelkti bendrai veiklai žmones, besilaikančius skirtingų pažiūrų ir siekiančius skirtingų tikslų bei vertybių?" Visuomenė yra sudėtinga ir susaistyta vidiniais ryšiais, joje nuolat atsiranda nauji ir netikėti nežinomi kintamieji. Mūsų turima informacija visados neišsami, klaidinanti, o dažnai ir ta pati neprieinama. Mūsų tiriamas aplinkos struktūras kontroliuoti sunku arba apskritai neįmanoma. Retai kada pasiseka atlikti kontroliuojamą eksperimentą. Nukenčia kokybė informacijos, renkamos biurokratinių įstaigų ir nemoksliniams tikslams (panašios įstaigos dažniau vadovaujasi egoistiniais sumetimais). Dažnai informaciją renkant pernelyg taupomas laikas ir lėšos. Tačiau bene blogiausia tai, kad niekad neaišku, ar mūsų pažinimo spragos atsiranda dėl informacijos trūkumo, ar dėl sistemos pakitimų.

Bet gyvenimas eina į priekį. Būtina spręsti problemas ir priimti nutarimus, nors mūsų žinios būtų ir labai neišsamios. Kadangi visuomenė sudėtinga, tenka pasitelkti ekspertus, nors jų teikiamos konsultacijos būtų ir ne absoliučiai tikslios. Ekspertai supranta savo žinių ir turimos informacijos trūkumus, bet jie privalo kažką veikti, todėl tenka pasitenkinti esama informacija nepaisant jos ribotumo. Tenka naudotis turimais modeliais, nors jie būtų ir neišbaigti, o jų atitikimas tikrovei abejotinas. Pritaikant praktiškai, vertingiausia jų ypatybė yra paprastumas. Kaip rašo William'as Gore (cituojame pagal: Redford, 1969: 27), "konsensusas paprastų vertybių atžvilgiu yra bene pirmutinė kokios nors organizuotos veiklos efektyvumo sąlyga". Kur nėra konsensuso dėl veiklos gairių, didžiausios reikšmės įgyja visa, kas gali būti laikoma bent kažkiek teisinga.

Tarkime, karinės prievolės "loterijos" idėja nėra pagrįsta kilniais etiniais principais, tačiau daugeliui žmonių šis lygus šansas buvo priimtinesnis už kokią nors kitą visuotinės karinės prievolės atlikimo principą. Nors konkretus pageidaujamas rezultatas ir nėra garantuojamas, susidomėjimas šansu dažniausiai užgožia blaivų apskaičiavimą. Valstybės įstaigos retai būna suinteresuotos tyrimais, kurie parodytų sunkiai įgyvendinamų permainų reikalingumą. Problemos esmę užgriebiantys tyrimai atmetami kaip nereikšmingos akademinės pratybos. Taip atsiranda konservatyvioji kryptis daugelyje politikos tyrimų, nes radikalesnes reformas rekomenduojantys tyrimai gali būti palikti dulkėti lentynose, teisinantis reikiamų lėšų trūkumu.

Tai stumia politikos tyrinėtojus į tokį realizmą ar praktikizmą, dėl kurio prapuola noras kelti aktualius klausimus, užtveriamas kelias rezultatams, kurie galėtų gręsti *status quo*. Susitaikoma su momento politine nauda, prarandama viltis užsiimti svarbesnėmis problemomis, negu numatyta pasirašytame kontrakte. Tyrinėtojas pasidūda tam tikro pasipelnymo siekimui, užima konservatyvią poziciją, kai "iš esmės pripažįstamas kuriamų programų pagrindumas, tačiau patyliukais bevelijama tęsti ankstesnę politiką" (Dye, 1972: 30).

Svarbiausia čia tai, kad tikrovei pažinti naudojami modeliai ir tikslingumo sumetimais daromi etiniai kompromisai gali būti sudaiktinami, gali tapti socialinėmis ir politinėmis realijomis. Jie nustoja buvę nuomonėmis, kurias galima būtų kvestionuoti, o suvokiami veikia kaip realijos, kaip neabejotina ir tikra tiesa. Kitaip tariant, tikėtina tampa galima. Tad jei ekspertas sako atsakingam veikėjui, kad kažko padaryti negalima, moralinės problemos nebėra. Jeigu, sakysim, politikas laikosi nuomonės, kad infliacijos negalima sumažinti nesukeliant nedarbo, tačiau infliacija laikoma svarbesne problema, iš jo negalima tikėtis kokių nors priemonių nedarbui išvengti, kadangi jau buvo nutarta, kad negalima sumažinti infliacijos nesukeliant nedarbo. Tad eksperto patarimai turi moralinį aspektą. Sakydamas problemą esant neišsprendžiamą, ekspertas atpalaiduoja vykdomąją valdžią nuo atsakomybės bei moralinės pareigos tą problemą spręsti.

Norint nuveikti kažką konstruktyvaus ir siekiant atgaivinti etinę diskusiją politikos moksle bei grąžinti į politikos sferą tikrai politinius klausimus, būtina labiau įsigilinti į problemų esmę. Pozityvistinio visuomenės mokslo kritikai teisingai atkreipė dėmesį į kai kurias iš šių problemų, bet smarkiai apsiriko nustatydami diagnozę, be to, nepateikė kokios nors pozityvios alternatyvos. Nors šių eilučių autorius nemano išspręsiąs daugelį čia iškeltų problemų, tačiau tikisi, kad jam pavyko kai kurias iš jų taip nušviesti ir iš naujo suformuluoti, kad jops būtų lengviau suvokiamos ir prieinamos konstruktyviam svarstymui.

LITERATORA

Agassi, Joseph (1975), "The Confusion Between Science and Technology in the Standard Philosophies of Science", in Joseph Agassi (ed.). *Science in Flux*. Dordrecht, Holland: D. Reidel.

Bauer, Raymond A. and Kenneth J. Gergen (eds.) (1968). *The Study of Policy Formation*. New York: Free Press.

Braybrooke, David and Charles E. Lindbloom (1963). *A Strategy of Decision: Policy Evaluation as a Social Process*. New York: Free Press.

Burt, E. A. (1954). *The Metaphysical Foundations of Modern Science*. Garden City, N.Y.: Doubleday Anchor Books.

Dahl, Robert A. and Charles E. Lindbloom (1963). *Politics, Economics, and Welfare*. New York: Harper Torchbooks.

Daly, H. E. (1976). "Energy Demand Forecasting: Prediction or Planning?" *Journal of the American Institute of Planners* 19 (February): 19-27.

Dye, Thomas R. (1972). *Understanding Public Policy*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.

Eidlin, Fred (1983 a). "Popper's Fact-Standard Dualism Contra Value-Free Social Science". *Social Science Quarterly* 64 (March): 1-18.

Eidlin, Fred (1983 b). "Area Studies and/or Social Science: Contextually-Limited Generalizations Versus General Laws", in Fred Eidlin (ed.). *Constitutional Democracy: Essays in Comparative Politics*. Boulder, Colorado: Westview.

Eidlin, Fred (1984 a). "L'aspect radical et révolutionnaire de la théorie sociale et politique de Popper". *Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique* 17 (September); also forthcoming in English as "The Radical Revolutionary Strain in Popper's Social and Political Theory". *Et cetera* (in press).

Eidlin, Fred (1984 b). "The Canadian Catholic Bishops on Public Policy and on Economist's Ideology: A Reply to Waterman". Unpublished paper.

Eidlin, Fred and Richard Appelbaum (1983). "Social Science, Social Engineering and Public Policy". *Proceedings of the 1983 Annual Meeting of the American Political Science Association*, Ann Arbor, University Microfilms.

Gadamer, Hans-Georg (1975). *Truth and Method*. New York: Seabury Press.

Gewirth, Alan (1973). "Can Man Change the Laws of Social Science?" in John O'Neill (ed.). *Modes of Individualism and Collectivism*. London: Heinemann.

Habermas, Juergen (1970). *Towards a Rational Society*. Boston: Beacon Press.

Habermas, Juergen (1975). *Legitimation Crisis*. Boston: Beacon Press.

Jarvie, Ian C. (1981). "Social Perception and Social Change". *Journal for the Theory of Social Behavior* 11 (October): 223-240.

Matson, Floyd W. (1966). *The Broken Image: Man, Science and Society*. Garden City, N.Y.: Doubleday Anchor Books.

Paul, Ellen F. and Philip A. Russo, Jr. (1982). *Public Policy: Issues, Analysis and Ideology*. Chatham, N.J.: Chatham House.

Popper, Karl R. (1966 a). *The Open Society and its Enemies 1: The Spell of Plato*, 5th ed. Princeton: Princeton University Press.

Popper, Karl R. (1966 b). *Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge*. New York: Harper and Row.

Popper, Karl R. (1972). *Objective Knowledge: An Evolutionary Approach*. Oxford: Oxford University Press.

Popper, Karl R. (1979). *Die Beiden Grundprobleme der Erkenntnistheorie*. Tuebingen: J.C.B. Mohr.

Redford, Emmette S. (1969). *Democracy in the Administrative State*. New York: Oxford University Press.

Schroyer, T. (1973). *The Critique of Domination*. New York: George Braziller.

Settle, Tom (1976). *In Search of a Third Way: Is a Morally-principled Political Economy Possible?* Toronto: McLelland and Stewart.

Wartofsky, Marx W. (1977). "How to Begin Again: Medical Therapies for the Philosophy of Science", in Frederick Suppe and Peter Asquith (eds.) *PSA 1976: Proceedings of the 1976 Biennial Meeting of the Philosophy of Science Association*, Volume 2. East Lansing, Mich.: Philosophy of Science Association.

PASTABOS

1. Šios ir kitos panašios problemos nuodugniau nagrinėjamos Eidlin'o ir Appelbaum'o (1983) darbe.

2. Marx'as Wartofsky's (1977:111) pažymi, kad net šiuolaikinės mokslo filosofijos normos nėra paveldėtos iš mokslo; ji taip pat neperėmė savo normų ir iš klasikinės (niutoniškosios) mechanikos, kuri buvo laikoma mokslo paradigma. Veikiausiai šios normos buvo pasiskolintos iš to paties šaltinio, kaip ir klasikinės mechanikos normos, t.y. iš senesnės ir jau išvystytos Platono matematinio racionalizmo tradicijos.

3. Kaip nurodo E. A. Burtt (1954: 25), yra buvusi kita šiuolaikinės metafizikos kryptis, kuri "daugiausiai yra virtinė nevaisingų protestų prieš šį naują požiūrį į žmogaus ir gamtos santykį. Berkeley's, Hume'as, Kant'as, Fichtė, Hegel'is, James'as, Bergson'as - visi jie troško grąžinti žmogui su jo kilniais dvasiniais poreikiais prideramą vietą kosminėje schemoje. Bet iš nuolatinio šių pastangų kartojimosi ir nuolatinės nesėkmės (tikinti žmones matyti, kaip atkakliai skverbėsi į žmonių protus jų puolamas požiūris."

Iš anglų k. vertė Birutė RIVITYTĖ